

LIETUVIŲ KALBOTYROS KLAUSIMAI XXXV (1995)
LIETUVIŲ LEKSIKOLOGIJOS TYRINĖJIMAI

Elena GRINAVECKIENĖ

**VIDŽIŲ APYLINKIŲ BALTARUSIŲ
ŠNEKTOS LITUANIZMAI**

1991 m. dialektologinėje ekspedicijoje Vidžių apylinkėse (Breslaujos r. Vi-
tebsko sr., Baltarusija) maždaug aštuonių kilometrų spinduliu aplink Vidžiūs —
Vidiškių, Pakuňnios, Laibūny, Padrūkšės, Meškelių, Išdėgelių, Eitmény, Sniēgiškių,
Ažùbalių, Laūkiškių, Bagdžiūnų, Trakiškių, Vilkėniškių (br. Vi-
dziski¹, Pakūlnia, Laibūny, Padrūkša, Mėškeli, Ždėgeli, Jacmiány, Snégiški,
Ažúbali, Lóukiški, Bagdziūnys, Trakiški, Vilkianischi) kaimuose — lietuviškai
kalbančių jau nerasta. Čia, kaip ižvalgiai nurodo Zinkevičius Ryt. Liet. 187
pav. 15, senieji vietiniai žmonės dabar kalba baltarusiškai (neskaitant mies-
telyje gyvenančių kitų tautų žmonių, žr. LKK 32 21), nors dažnas jų minėjo,
kad jų seneliai (o kai kurių net ir tévai) iš seno yra kalbėję lietuviškai. Kad
tiriomoji apylinkė iš tikrujų seniau buvo lietuviška, gerai rodo joje vartojami
lietuviškos kilmės vietus vardai (žr. LKK 32 21–33). Taigi palyginti visai ne-
seniai dėl lietuvių kalbai nepalankią šiame krašte socialinių faktorių vietiniai
lietuvių gana greit nutauto, o jų rytių dzūkų šnekta asimiliavo baltarusių
šnekta. Kaimo žmonės moka rusiškai, kai kas lenkiškai ir šiomis kalbomis
daugiausia jie bendrauja su atvykusiais į šias vietas paprastai valdžios parei-
gūnais, nevietiniais žmonėmis, o neretai ir su savo nutautusiais vaikais.

Tyrinėjant visuose vietinės baltarusių šnekto lygmenyse konstatuota ne-
maža asimiliuotosios lietuvių šnekto kalbinio palikimo, aiškių jos substrato
elementų, tam tikrais specifiniais bruožais išskiriančių ją iš kitų (net ir greti-
mų) baltarusių šnekty (žr. *Baltistica* 1979 52–65).

Labiausiai į akis krinta Vidžių šnekto leksiniai lituanizmai, kurių čia pa-
lyginti gana gausu. Vieni jų kol kas tik šnektoje pastebeti (galbūt vėliau
jų bus atrasta ir kitose šnektose), kiti vartojami ir kitose baltarusių paribio
šnektose ir jau yra skelbti, bet čia neretai skiriasi tai savo forma, tai kircia-
vimu, tai kartais ir reikšme. Kad būty žinomas visų šnektoje jau užrašyti

¹ Slaviški žodžiai straipsnyje pateikiami lotyniškomis raidėmis. Jų garsai, kurių neturi lietuvių kalba, čia pateikiama taip: balsis *e* po kietojo priebalsio paliekamas slaviškas — *a*, jų *u* rašomas lietuviška *y*, skieméninis *ÿ* — lietuviška *ū*, baltarusių pučiamasis *g* — lietuviška *h*, lietuviškos kilmės gomurinis *n* prieš *k*, *g* — lietuviška *n* su pailginta dešinėja dalimi. Priebalsio minkštumą rodo kablelis priebalsės dešiniamame šone aukštai. Priebalsio *l* kietumas priebalsių grupeje pries priešakinės eilės balsi žymimas kaip lenky kietasis *l*. Žodžio kirčio vietą rodo akūtas, rašomas balsės viršuje. Ilustraciniame sakinyje kirčiuojamas tik lituanizmas. Apskritai tarmės iliustracinių sakinių fonetika kiek įmanoma priderinta prie lietuviško tarimo.

lituanizmų kiekiš, straipsnyje abéceliškai su iliustracinais sakiniais, išryškinančiais kiekvienos leksemos reikšmę, pateikiami visi čia užrašyti lietuviškos kilmės žodžiai (greta ir jų variantai), paaiškinami bk. žodžiu, nurodomas galimas jų kilmės šaltinis, jam giminiški lietuviški žodžiai, tiesioginiai jų lietuviški atitikmenys. Vengiant kartojimosi, ankstesniuose mūsų straipsniuose jau skelbtiniems baltarusių šnektyl lituanizmams lietuviški atitikmenys pateikiami be įrodymų.

aciúža 'šiurpas, bjaurastis': Noh ne vidacca, aciúža robicca 'kojų nematyti, šiurpas ima', plg. lie. *atšiūžus* 'šiurpus, šlykštus, baisus, bjaurus', *atšiūžu* 'šiurpu', *šiūžus* 'šiurpą keliantis', *šiūžu* 'šiurpu' (LKŽ I 440; 14 976). Žodis aiškiai priešdėlinis (priešdėlis *at-*, šaknis *-šiūž-*), o jo morfemų sandūroje susidariusi afrikata *c*, be abejo, yra atsiradusi iš *č* (*t+s*), galimas daiktas, ir lietuvių šnekto dirvoje. Ta pačia reikšme *aciúža* anksčiau buvo mūsų užrašyta Ąpsio baltarusių šnektoje (Jūodelėnų k. Breslaujos r. — SBG I 136), tik jo lietuviškumo nustatyti tada nemokėjome.

adlíga 'atodrékis': adliga, pajedzym na zaicy 'atodrékis, važiuojam zuikių medžioti', plg. lie. *atlygà* 't.p.'

ákat/akóta 'akuotas': ákatai ū jačmenia i pšanicy; ne daj Boh, jak u hlas ákat papadzec', hliadzec' ne možna; akóty poisavalii 'miežių ir kviečių akuotai; neduok Dieve, jei j̄ akj patenka akuotas, negalima atsimerkti; akuotus paisydavo'. Forma *akóta* vartojoama dar ir 'ašakos' reikšme: u ščuki šmat akótaū 'lydeka — vienos ašakos'. Abi formos, galima sakyti, vartojamos lygiagrečiai, tik *ákat* iprastesnis senajai kartai. Tai lie. *ákuotas/akúotas* tiesioginiai atitikmenys, pakitę pagal lie. *uo* > br. *a*, *o* fonetinį prisiderinimą (plg. LKBil. 125—127).

áliary 'ajerai': korni áliaraū — jak žyvakosta; áliary tałsciny jak paliac 'ajerų šaknys — kaip kaulažolės; ajarai piršto storumo'. Leksema yra lituanizuoto slavizmo *aliaraī* tiesioginis atitikmuo. Dar žr. LLTP 53.

aliarýn 'ajerynas': kački ū aliarýne 'antys ajeryne', plg. lie. tarm. *aliarýnas* 'ajerynas', dar žr. *áliary*.

arúody/harúdy 'aruodai': arúody ū svirne dla aūsa, jačmenia; u harúdy naūdu sypali 'aruodai svirne avižoms, miežiams; j̄ aruodus javus pylé'. Antroji leksemos lytis daugiau pasitaiko jaunesnių žmonių kalboje ir yra labiau apslavėjusi, plg. lie. *arúodai*.

ášaki/asáki 'ašakos': rybnyje ášaki vostryje; ášaki ad ziarna astajucca ū rēšace; asáki jos'c' u rybe 'žuvų ašakos aštros; grūdų ašakos lieka rėtyje; žuvys su ašakomis', plg. lie. *ăšakos*. Pirmoji lituanizmo forma būdingesnė senesniems žmonėms. Ji artimesnė lietuviškai lyčiai ir išlaikiusi jai būdingą kirčio vietą. Antroji — suslavinta labiau. Tai rodo tiek jos kirčiavimas, tiek ir lie. š virtimas į slavišką *s*.

atádur 'atsiskyrėlis': hėty ūdavec — atadur neūdaly: ne lučycca i da svajich 'tas našlys — nevykės atadūras: šalinasi ir savu'. Išlaikyta rytų aukštaičiamas būdinga lituanizmo forma, plg. lie. tarm. *atadūras* 'priešgyna'.

atáduram 'atsiskyrėliškai': tak i žyli jany atáduram pry lese 'taip ir gyveno jie atadūrom pamiskėj'. Ir šios leksemos forma visai artima savo šaltiniui,

plg. lie. tarm. *atādūrom* 'tingiai'.

atasý/atósy 'atsijos': atasý dzeržuc' pavarot; atósy kalia ahlobli 'atsijos reguliuoja posūkį; atsijos šalia ienos; plg. lie. tarm. *atásijos*. Abiejų leksemų morfologija priderinta prie baltarusių kalbos sistemos, formos *atasý* lietuviškas patikimesnis šaltinis galbūt buvo **atasajė*, plg. *atsajė* (LKŽ I 419), dar plg. LLTP 59.

atóžaly/atóžalki/atóžyly 'atžalos': ū atóžaly pašla bul'ba; atóžalki rastuc', a jablania sasochla; jablački z atóžalkaū; jažmin atóžyly daūšy 'bulvės išėjo į virkščias; atžalos auga, o obelis išdžiūvo; obuoliukai iš atžalų; jazminas išmušė atžalas', plg. lie. tarm. *atāžalai* 't.p.', *atāžela* 'atžala', dar plg. LLTP 59. Taigi forma *atóžyly* baltarusių šnektose galbūt galėjo išsirutulioti iš *atāžela*, jų e atsidūrus nekirčiuotoje pozicijoje.

baldavéška 'kartelė su storesniu galu žuvims baidyti': baldavéškai bjoš pa vadze, i ryba liac' u brodzen' 'kartele musi per vandenj, ir žuvis bėga į bradinj'. Pripažindami ty pačių žodžių su šaknies *a* ir *u* lygiagretę egzistavimą lietuvių šnektose, sukeltą greičiausiai *a* balsią kaitos eilės ejimo į *u* eilę (pvz., *saléti/sulà, stábaras/stùburas* – plg. Vitkauskas 204–207; analogiškas dėsnis būdingas ir baltarusių šnektoms, pvz., *balavéška/bulavéška* 'lazdos susstorėjimas' – Tlum. Sl. I 329, 418), turime tam tikro pamato manyti, kad leksema *baldavéška* galėtų būti lituanizmo *buldavéška* fonetinė giminaitė, žr. LLTP 55–56.

balundá 'prasta liesa sriuba': balundý nachliubalsia i ne sytna 'balandinių prisivalgiau ir nesotu', plg. lie. tarm. *balundà* 'balanda', taip pat LLTP 55–56.

bažsl̩ka 'spragilo galva': bažsl̩ka da capa prvyiazana 'galva prie spragilo pritvirtinta'. Leksema kilusi iš lie. *buožélē* 'spragilo galva' ir sl. priesagos -ka. Dėl lie. *uo* > br. *a*, žr. LKBil. 125–127.

biáral 'béradas': piakli chleb z biárala – h̩eta doūhaja pesnia 'duoną kepė iš béralo – tai ilga pasaka', plg. lie. *béradas* 'nevetyti grūdai'.

bízdelka/bízaūka 'bizdélė': bízdelki nasadziac' hnidaū; bízdelka zvinic' što pčala, natta bajacca karovy; bízdelki apanavalı, karovy chvasty kručkom i pašli; bízaūki kusajucca, ne možna padajic' karovu 'bizdélės padeda glindy; bizdélė zirzia kaip bitė, labai jų karvės bijo; bizdélės apipuolė, karvės užrietiė uodegas ir nubėgo; bizdélės kanda, negalima pamelžti karvės'. Šio garsažodinės kilmės lituanizmo antroji forma būdingesnė šnekta vidutinei kartai. Ji kaip ir pirmoji turi slavišką priesagą. Plg. LLTP 55.

bónدا/bóndačka/bundáčka 'kepalas, bandelė': mama spekla bóndu chleba; mama vyskrabic' dzešku i spekioc' bóndačku; bundáčki val'cavanyja 'mama iškėpė kepalą duonos; mama išgrando duonkubili ir iškepa bandelę; pikliuotos bandelės'. Trečioji lituanizmo forma išlaikiusi rytų lietuvių puntininkų fonetiką, plg. lie. tarm. *bundà* 'banda'.

braždžésc 'krebdžeti, brazdžeti': myšy braždžác' za scianoi 'pelés krebžda už sienos'. Tai garsažodinis lituanizmas, kurio lietuviškas šaltinis galėjo būti neužfiksotas veiksmažodis **braždēti*. Baltarusių dirvoje slavėdamas jis virtos į *braždzéc*', o šis dėl progresyvinės asimiliacijos – į *braždžésc*'. Kad lietuvių

kalboje veiksmažodis *braždēti iš tikro galetų būti, rodo giminiški veiksmažodžiai braždinėti 'vaikščioti', bražēti 'brazdēti, krabždēti', plg. dar bráginti 'brazginti', taip pat bližgēti 'blizgēti', blýžgurti 'blizguliuoti' ir kt. (LKŽ I 938, 1026).

brazgulí/brazgúlki 'skambaliukai arkliui ant pakinktų': svaty ū brazguliach pajechali da maladoi; brazgulkai naložana kaniu na šeju 'piršliai su brazguliais nuvažiavo pas jaunąjį; brazguliai uždēti arkliui ant sprando'. Tai garsažodinis lituanizmas, kilęs iš lie. *brazgūliai* 't.p.', *brazgūnai* 't.p.', *brazgēti* 'nesuprantamai ir greitai kalbēti, barškēti', LT 167. Antroji jo forma jau su slaviška mažybine priesaga -ki, kuri rodo, kad *brazgūl'* mažybinė priesaga -ul savo reikšmės jau netekusi.

bryzgúli 'skambaliukai arkliui ant pakinktų': bryzgúli našyvalis' na rėmeniu, ane mednyje 'brizguliai būdavo prisiuvami ant diržo, jie variniai'. Šis garsažodinis lituanizmas kilęs iš lie. *brizgūliai* 'dzinguliai', plg. dar *bryzgēti/brizgēti* 'terškēti', *bryzgélė* 'kleketas', *brýzinti* 'zyrinti' ir kt. Leksema iš tikruju yra *brazgulí* giminaitė su kokybine šaknies balsiu kaita.

brýndy 'nérinai, atbrizgos': da nažutački batastavai prysyvalis' brýndy; spadnica ababiūsrys', brýndy baltajucca kruhom 'prie batisto palaidinukės pri-siūdavo brindas; sijonas atspuręs, brindos kabaliuoja'. Leksemos lietuviška kilmė aptariama LKK 30 115, 119.

brynt 'brinkt': brynt da hary i pomer 'brinkt aukštielninkas ir numiré'. Tai apibaltarusėjės lietuviškas ištiktukas *brinkt*.

bródnik/bródzen 'bradinys': baldaveškai rybu honic' u bródnik; bródniams rybu loviac' u dvajich 'kartele žuvj baido į bradinj; bradiniu žuvj gaudo dviese', plg. lie. *bradinys*, *brādninkas* 't.p.'

brunktí/bruntóčki 'branktukai, medinės senoviškos sagos': brunktí prysyta dzeraūnyja; narabili brunktóū i prysyli da kažucha; bruntóčki prysyvali da frēnča 'branktuky prisiūta medinių; pridirbo branktuky ir įsiuvo į kailinius; branktukus įsiuvo į švarką'. *Brunktí* – aiškus lituanizmas, susiformavęs metatezés keliu (dėl kt susikeitimo vietomis) iš *brunktý* < lie. tarm. *brunktaí~branktaí* 'medinės sagos'. Forma *bruntóčki* – jau deminutyvas su slaviška priesaga -očki, atsiradęs iš suslavintos *brunktí*. Greta *brunktí* čia vartojamas ir kitas šios šaknies nedeminutyvas *brúnktka* 'branktas': brúnktu prysiazyvajiec' da barany 'branktą prikabina prie akėcių', kilęs iš lie. tarm. *bruñktas* tuo pačiu kt metatezés keliu.

búrbalki/búrburki 'burbulai': búrbalki iduc', jak kamen' u vadu kinuc'; ziavajec' ryba, búrbalki iduc'; búrburki pa vadze ras došč' lijec' 'burbulai kyla, jei akmenj į vandenj įmeti; žiopčioja žuvis, burbulai kyla; burbulai kyla ant vandens, jei lyja'. Forma *búrburki* čia galėjo susiformuoti dėl progresyvinės asimiliacijos arba dėl šaknies reduplikacijos. Abi galimybės pasidarė įmanomos nutrūkus leksemos ryšiui su lietuvių kalbos sistema.

burbuliáč 'burbuliuoti, niekus taukšti': jon burbuliájec' nevaroūna 'jis neatsargiai plepa', plg. lie. *burbuliúoti* 't.p.' Šnektoje vartojamas analogiškos reikšmės tos šaknies lituanizmas su priešdéliu *na-* (: naburbuliáū anton

jamu "Antonas jam pripliauškė"). Su priešdėliu *za-* šios šaknies vedinys čia vartojamas 'surūgti' reikšme (: zaburbuliāūšy sup 'surūgusi sriuba').

buč' 'bučius': buč' – jak torba, z nitak pliatuc': adzin kanec bučá vuski 'bučius kaip maišas, iš siūly mezga; vienas bučiaus galas siauras', plg. lie. *bùčius*.

búrni pasakyme *búrni viascí* 'murkti': kotka búrni viadzec' kalia pečki 'katė murkia prie krosnies', plg. lie. *burnióti*, *burnýti*, *burniúoti* 'murméti'.

burtý 'krūvos': burtý kartoški zasypany 'priversta krūvos bulviy', plg. lie. *búrta* 'krūva'. Dėl galimos tokios lituanizmo kilmės žr. LKK 30 120. Šnekta turi ir šios šaknies veiksmažodį *burtavác'* 'krauti į kaupus': kalhazniki burtújuc' navoz u kapcy 'kolükiečiai krauna mēšlą į kaupus', plg. lie. *búrti* 'kaupti, telkti į krūvą'.

capt 'čiupt': mama capt mne papirosku z ruk 'mama čiupt man iš rankų papirošą'. Tai lie. ištiktuko *capt* pakartojimas baltarusių šnektoje.

cinavót 'sinavadas': cinavót – trava takaja, kalia harodaū rascec', krasiva cvicic' 'sinavadas – tokia žolė, patvoriuos auga, gražiai žydi', plg. lie. tarm. *cinavādas* 't.p.' (LKŽ 2 33). Kitur Baltarusijoje tos lyties neužfiksuo- ta.

cýncal' 'atbrizga, skutas': adarvi cýncal' što visic'; skolki cýncaliaū baltajecca – niracha takaja 'nutrauk nutisusią atbrizgą; kiek atbrizgų kabaliuoja – apsileidėlė tokia'. Žodis yra kilęs iš rytinių dzūkų tarminės formos *ciñcelis~tiñtelis* 'atbrizga', plg. dar. *tiñtalís* 't.p.', *tiñtiliuoti*, *tiñtiliuoti* 'ka- roti'.

čiópčacca 'čiupinétis': čiópčajecca čalavek – niklimiažy taki 'čiupiné- jasi žmogus – nevykėlis toks', plg. lie. *čiupnà*, *čiupà*, *čiópis*, *čiopéle* 'kas čiupinéjas', *čiupčioti* 'čiupinétis'.

čúŋki 'šlepetės': čúŋki zvali tapački bez kablukoū 'čiunkémis vadino šle- petes be kulniukų', plg. lie. *čiùnké* 'iš drobės ar siūly šlepetė'.

déški 'skuduriniai takai, užtiesalai': trapki drali i déški rabyja tkali, nakryvali pascel' 'skudurus draskė ir audė margus užtiesalus, tiesė ant lovų'. Kitur Baltarusijoje šios leksemos neužfiksuoja. Ji dar vartojama Daugpilio apylin- kių (Latvija) baltarusių šnektoje, susiformavusioje lietuvių gyventose vietose (SBG 2 116). O gal šis lietuvių germanizmas – tai baltarusių polonizmas.

déšry/déšerry 'védarai': déšry piakuc', krup tudy, sa skvarkam, kroujem – čornya što sviniačaje haūno; déšerry kartofel'nyja i krupianyja; najelisia déšeraū 'védarus kepa, kruopų deda, spirgy, kraujo – juodos, kaip kiaulų mėšlas; védarai bulviniai ir kruopiniai; prisikirtom védary', plg. lie. *déšros* 'védarai', *déšeros* 't.p.'

déšerny 'storasis, védarinis (apie žarnas)': déšernyja kiški toūstyja "vé- darinės žarnos storos", žr. *déšry*.

drabéc' 'drebéti': my ūsie drabéli, jak jaho sustréli; s pudu stali jamu nohi drabéc' 'mes visi drebéjom jį sutikę; iš išgąscio jam pradéjo kojos dre- bėti'.

drágac' 'daužyti': mialkai dziaraūnoi jon pačaū drágac' u dzvery 'mediniu grūstuvu jis pradéjo daužyti duris', plg. lie. *drágoti* 't.p.'

gab 'guobas': gab jaščė cviardzeišy jak il'ma, chilicca palozy na sani 'guobas dar kietesnis ir už skirpstą, lenkia rogėms pavažas', plg. lie. *gúobas*.

gagúl' 'sprandas': jak daū jamu ū gagúl', jon da hary i pavaliūsia ' kai davė jam į sprandą, jis ir nuvirto aukštieninkas'. Abu sprogstamieji (ne pučiamieji) *g* leidžia šią leksemą įtarti kaip nebaltarusišką. Galbūt ji yra kilusi iš lietuviško žodžio, giminiško *guoglýs* 'zmogus su ilgu sprandu', plg. dar *gōgas* 'sprandas' ir kt.

gákty 'gaktos': gákty ū saniach 'rogij gaktos'.

gášta/gáštaūka/gáštva/góšta 'toks darželio žolynas': gášta bela-rūžavatym kvitnic', ot pladavita; gáštaūka – cvety ū vidze pučka; kalia plota gáštva rascec'; góšty sami rastuc', ich sejac' ne tr̄eba 'gaštos šviesiai rožiniais žiedais, tai vislios; gaštaukos žiedai – kaip kekės; prie tvoros auga gaštvos; goštos pačios auga, jų neseja'. Leksema, kaip čia matome, turi nemaža variantų. Visi jie turi slavų kalboms netipišką junginį -št-, pagal kurį yra tam tikro pamato laikytu juos lietuviškos kilmės. Tačiau ir mūsų kalboje šios žolēs pavadinimo variantų turima daug ir įvairių, pvz., *gáštauta*, *góštauta(s)*, *góštelka*, *góštalka*, *góštauka*, *góštauta(s)*, *góštelka*, *góžtautas*, *góžtelta* ir kt. K. Būga šios žolēs vardą sieja su pavarde *Gos-tauta(s)* (Būga RR I 212), Nepokupnas rekonstravo jo formą lie. **gošta* (Nepokupnyj 185), Laučiūtė tą mintį parėmė (Laučiūtė 44), o baltarusiai šalia *gášta*, *gáštaūka*, *gáštva* (SBG I 437–438) turėdami greičiausiai visai kitos (*garš-va*) šaknies tos žolēs pavadinimą *gárštva* (SBG I 431), šias, mūsų nuomone, negiminingas šaknis (*gášta* ir *gárštva*) kildina iš to paties lietuviško šaltinio *garšvà* (ESBM 3 67) vargu ar pamatuotai. Tokios skirtingos etimologinės pastabos, teisingai pripažindamos tą leksemą lietuvišką kilmę, visos tiesos dar neatskleidžia. Dėl to mėginame pasamprotauti, koks tą pavadinimą lietuviškas šaltinis būtų įtikimiausias. Žolēs pavadinimas *gárštva*, užrašytas vien Daugpilio baltarusių šnektoje, greičiausia – tai gal iškraipytas ar atsitiktinis *gáštos* pavadinimas, atsiradęs dėl dviejų skirtinę žolių – *garšvòs* ir *gáštos* pavadinimų kontaminacijos, jų semantikai išblukus. O *gášta* ir jos giminaičių kilmės šaltinis turbūt kitas. Turėdami prieš akis visus tos žolēs pavadinimo variantus lietuvių kalboje ir Vidžių bei kitose baltarusių šnektose, esame tos nuomonės, kad bene seniausia jų bus *gáštva*. Iš jos turbūt bus išriedėjė ir visi kiti. *Gáštva* savo ruožtu, galimas daiktas, turi senovinę šaknį **gāž-* (su ilguoju ā, iš kurio ilgainiu susiformavo mūsų *o*), kuri sietina su veiksmažodžiu **gāžti* > *gōžti* 'stelbti, užstoti, dengti' (tasai žolynas iš tikryjų labai išskirkėtės ir gožia, stelbia kitus, plg. *góžtelta góžia*, *suauga* ir *kitas žoles smelkia* – LKŽ 3 488). Likusioji *gaštvos* dalis – *tva* tegali būti atsiradusi iš priesagos *-tuva* (plg. *Bartva* 'upės vidas Lietuvoje' > *Barta* Latvijoje, abi < iš *Bartuva*; *Mitva* 'upės prie Jurbarko vidas' < *Mituva*, la. *leitvis* < *leituvis* > *leitis* 'lietuvis'). Forma *gaštauka* išlaikiusi šaknyje senąjį ilgąjį ā (iki šiol būdingą rytinėms ryti aukštaičių šnekoms), ir jau turi slavišką priesagą. Kiti šio pavadinimo variantai yra naujesni (čia šaknies ā jau išvirtės į *o*). Tolesnei jų formų darybai – įvairiomis priesagomis pritapti turbūt daugiausia įtakos bus turėjusios slavų kalbos.

gigél'/gigeliók 'dirvinis asiūklis': gigél' na posnaj ziamli jak jolačka; gigelki – šyšački takija; gigelióm bul'ba zarošy 'nederlingoje dirvoje gigėlis kaip eglutė; gigéliai – spurgeliai tokie; bulvės prižėlusios gigélių', plg. lie. *gigėlis* 't.p.'

givélka 'pempė': givélka s čupkom, rabeļ'ka – bela s čiornym 'pempė su kuodu, raiba – balta su juodu', plg. lie. tarm. *gīvē*, *gyvūtē* 'pempė'. Priesaga -ka – jau slaviška, pridėta prie deminutyvo *gyvēlē*.

girsá 'dirsės': girsá – jak i žyta 'dirsės – kaip ir rugiai', plg. lie. tarm. *gīrsės* 'dirsės'. I baltarusių šnekta patekusi leksema savo rūsinę reikšmę nusako jau pagal slavišką modelį vienaskaitos vardininko forma.

giršúca 'dirsutės' *niek.*: z giršúcai žyta dali 'dirsėtų rugių dave'. *Giršúca* turbūt išsirutuliojusi iš lietuvių *girsutė* nedėsnigai, galimas daiktas, ir dėl noro žodij ironizuoti (dėl skriaudos kolūkiečiui).

girslívy 'dirsėtas': girslívy chleb čorny 'dirsėta duona juoda', plg. lie. tarm. *gīrsé* ir slaviška priesaga.

gorsiány 'dirsėtas': gorsiánaje žyta 'dirsėti rugiai', plg. lie. *gīrsé* ir slaviška priesaga.

gizavác 'gyliuoti': letam karovy gizújuc' 'vasarą karvės gyliuoja', plg. lie. *gīzūoti* 't.p.'

gizlívý 'nervingas, sugižęs': ja gizlivaja, koc' i nie staraja – trudnaja žyznia 'aš nervinga, nors ir nesena – sunkus gyvenimas', plg. lie. *gīzlūs* 'nervingas' ir slaviška priesaga - ivy.

gnižėc' 'knibždėti': gnižác' čarviaki z čornymi haloūkami 'knibžda kirmių juodomis galvutėmis', plg. lie. *gīnižéti* 't.p.'

gógyisy 'neprāstyti svečiai': na vasèle gógyisy prosiac', kab što dali 'per vestuves neprāstyti svečiai prašo, kad ko duotų', plg. lie. *gūogis* 'neprāsta vestuvių svečias'. Atkreiptinas démesys, kad baltarusių linksnių galūnė šiuo atveju dedama prie visos lietuvių vienaskaitos vardininko formos.

grabiásty/grabiázdy 'kartys, kalamos ant gegnių': grabiásty klali na dachu; grabiázdy prybili 'grebéstus tīsė ant stogo; grebéstus prikale'. Abi formos pasiskolintos iš ryty aukštaičių, verčiančių e po čia kieto r į a, plg. jų *grabéstai* < *grebéstai*. Šnektoje gyvai vartojami ir kiti tos pačios šaknies lituanizmai, turintys įvairias slaviškas priesagas: *grabiasciná* 'grebéstas' (: prybivajecca adna grabiasciná 'prikalamas vienas grebéstas'), *grabiastóūka* 'grebéstai' (: grabiastóūku poūna nalažyli 'grebéstus visus sudėjom'); *grabiastaváne* 'grebéstavimas' (: grabiastaváne strapil 'gegnyi grebéstavimas'), *nagrabastiavác* 'prikalti grebéstus' (: nagrabastiaváli chatu 'apgrebéstavom trobą'), *gr̄ebezdác'/gr̄ebez davác* 'grebéstuoti' (: tr̄eba chatu gr̄ebezdác', laty gr̄ebezdújuc' 'reikia trobą grebéstuoti; grebéstuoja grebéstus'). Pasitaiko čia ir vienas kitas šios šaknies vedinys, turintis artimai skambančio homonimo *grebezdótis* 'rioglintis' reikšmę, pvz., *zagrabiastácca* 'užsirioglinti' (: jana zagrabiastálasia tudy 'ji užsirioglino ten').

gug/gúga 'gumbas, buožė, lazda riestu galu': gúgam bili hlyžy hlinianyja na pole; gúga tak jak malatok, tolki dzeraūnaja 'gugu daužė molio grumstus

laukuose; guga tokia kaip plaktukas, tik medinė', plg. lie. *gùgas, gugà* 't.p.', taip pat *kùkis* 'medinis kūjis, kūlė'. Visose baltų kalbose galimo *g* kaitaliojimosi su *k* ir atvirkščiai tos pačios šaknies žodžiuose fonetika iki šiol neaiški.

gúšta 'gūžta': kura sidzic' u gúščę; gúšty adnyja ū pamidorach 'višta tupi gúžtoje; pomidoruose vienos gúžtos'.

jagléneč 'églis': jagléneč dobra pachnec' 'églis maloniai kvepia'. Leksemos šaknis išlaikyta lietuviška, plg. *églis* ir br. *jadlénec*, o likusi jo dalis — slaviška.

jaglencóvy 'églis': tr̄eba jaglencóvyja jahady pic' 'reikia églis uogas geriti', žr. *jagléneč*.

jáūra 'pelkėta žemė': jáūra — dr̄enaja ziamlia, ničaho ne rascec' na jáūre 'jaura — prasta žemė, niekas jauroje neauga', plg. lie. *jáura*.

jazm 'jazminas': jazm atožyly daūšy 'jazminas išleidęs atžalas', plg. lie. tarm. *jázmas* 'jazminas'.

júdryca 'judra, tokia piktžolė': zioraški žoūtyja na júdrycy 'judros séklos geltonos'. Leksemos šaknis lietuviška, plg. lie. *judrà, jùdré* 't.p.' Šnektoje greta vartojama ir lietuviškai artimesnė šios leksemos forma su priebalsiu *dr* metateze *rd*: júrda — jak lion, niby vychodzic' z lionu i spliatuc' 'judra — kaip linai, tartum išauga iš lino ir susuka'.

kamél 'kamblys, linų kojenos': kamlí liona 'linų kambliai'. Baltarusių etimologai (ESBM 4 221) leksemą *kamél* priskiria Pabaltijo arealui ir kildina iš slaviškos šaknies *kom* ir lie. mažybinės priesagos *-élis*. Tačiau tuo turima pamato suabejoti. *Kamél* neturi nei mažybinės reikšmės, nei ją reiškiančios lietuviškos priesagos. Manome, kad nors šaknis *kam-* ir būtų bendros su slavais kilmės, tačiau šnektoje visa *kamél* forma greičiausiai gauta iš lietuvių *kamlýs*, kuri visų pirma sietina su veiksmažodžiu *keñbtí* (kitas šaknies balsių kaitos laipsnis, plg. *kamblýs/kembly*s), kurio greta esantys priebalsiai *mb*, būdami abu lūpiniai, supanašėja ir susilieja į vieną *m*, plg. *kliñpti>kliñti* ir kt. Taigi leksemos šaltinis turbūt yra lietuvių *-l-* priesagos *kamlýs<kamblýs*.

kanópi 'kanapės': kanópi — jak bizuny 'kanapės — kaip rimbai'. Jo kilmės šaltinis turbūt lietuvių slavizmas *kanāpēs* (lenkų kalbos, beje, tik bendrinės, įtaka čia velyva ir silpna).

kárklis 'karklas': karzinki pliatuc' z kárklisaū 'krepšius pina iš karkly'. Baltarusiška linksnių galūnė dedama prie visos lietuviškos vienaskaitos var dininko formos.

karšec' 'karšti': stary chryč užo saūsiom karšéic' 'senis visai karšta', plg. lie. *karšeti* 't.p.'

karník 'karinys, įkeltas į medį avilys': karník u dzerave dliny, abručki byli 'karinys medyje ilgas, lankai buvo'. Šnektose *karník* yra tam tikro pamato sieti su tos pačios reikšmės lietuvišku žodžiu *karinýs/korinýs* 'įkeltas į medį avilys' bei veiksmažodžiaisiais *karéti*, *karótí* 'kabéti'. Taigi jo šaknis *kar-* galbūt yra lietuviška, o baigmuo *-nik* — arba žodžio *karinýs* slavėjimo padaras (išmetant *-i-* ir žodžio baigmenyje pridedant *-k*, priderinant jį prie baltarusių kalbos sistemos), arba slaviška priesaga. Tuo būdu šnektose *karník* ir baltarusių *karaniók*

'nedidelis kelminis avilys' bei *karaník* 'status kelminis avilys' galėtų būti ir ne tos pačios kilmės. Kita vertus, ir baltarusių etimologiją *karanío*k bei *karaník* kilmės aiškinimai (ESBM 4 264) – taip pat tik spėliojimai.

kasník šnektoje pažįstamas 'kaspinas, kas į kaspiną panašus' reikšme: u kosach zaplecianyja kasnikí; parvaū usio ū kasnikí adnyja; aliar vypuskaū kasnikí 'i kasas įpinti kaspinai; viską sudraskiau į vienas skiautis; ajerai išleido lapus'. Leksema sietina su lie. tarm. *kasnýkas*, kuris, be abejo, yra atsiradęs iš **kasinykas* dėl sinkopės.

kerápla 'kerépla': jak kerápla robić', usio z ruk liacic' 'keréplai viskas iš rankų krinta'.

ketúrka 'vyriškų kelnių priekio praskiepas': zašpili ketúrku 'užsisek praskiepa', plg. lie. *ketürka* 't.p.'

kimsá 'kemsas, samanomis apžélės kupstas': kimsý – hēta kupiny takija na baloce; tam adnyja kimsý; hadziuha sela na kimsú 'kemsai – vieni kups-tai pelkeje; gyvatė susirangė ant kemso'. Leksema išlaikiusi rytų aukštaičių fonetiką (*em>im*).

kásty 'édžios': karova jesc' s kastaū 'karvė éda iš édžiy'. Leksema yra lietuvių germanizmas *kästés* (< vok. *Kasten*).

kindziúk/kindzičók/klundziúk 'skilandis': kindziúk nada zlažyc'; kindzičók visic' u komine; oi, klundziúk smačny byū: miasa tam lažyli, vesili na leta 'kimšim skilandij; skilandis kabo prie kamino; oi, skilandis buvo gardus, mėsos prikimštas, pakabintas vasarai'. Leksemos galbūt yra gautos iš lie. tarm. **skilundziùkas*, plg. ESBM 5 68. Dėl jų susiformavimo baltarusių dirvoje žr. LLTP 56–58. Forma *kindzičók* yra vélyvesnė ir rodo, kad *kindziúk* mažybinė reikšmė jau nejaučiamā.

kípcy 'nagai': karšuna kípcy bal'syja; schvaciū kípciami kuru; klianovy žuk kipciами abdziaręc' 'vanago dideli nagai; nutvérė nagais vištą; karkvabalis nagais apdrasko'. Leksema susijusi su lie. šaknimi *kib-ti*, plg. dar *kibčioti* 'kabinėtis', *kibčius* 'kas kabinėjasi', *kibis* 'varnalėša'.

kirléc 'nykti, menkėti': stary kirléjic' kirléjic' i skirléjic' 'senas menkėja menkėja ir sunyksta (miršta)', plg. lie. *kirléti* 'nykti, menkėti'.

kivíly/kivílki 'buožgalviai': s kivílaū vodziacca žaby; kivílki gnižác' u baloce 'iš buožgalvių varlės atsiranda; buožgalviai knibžda baloje'. Leksema garsažodinės kilmės, susijusi su ištiktuku *kivil* *kivil* 'virbt, virbt', plg. dar *kiviliúotis* 'nelygiai, zigzagais eiti', *kiviliai* 'iškrypę ratai', *kivilas* pasakyme *kivilo nèsti* 'nesti ant kaklo apžargintą vaiką', taip pat *kivýna* 'buožgalvis'. *Kivýna* laikytina *kivilo* giminaite. Juk garsažodinės kilmės žodis paprastai ne visada turi ryškiai nekintančią morfologiją (daryba). Dėl to vieno jo formantu vietoj lengvai gali atsirasti kitas. Forma *kivílki* jau turi slavišką mažybinę priesagą.

klíkaty/klíkatany/klíkatni 'medinės klumpės': klíkaty zhibalis', dze-raūnaja padėšva byla; u klíkataniach chadzili ū kasciol; klíkatni liochkija na nahu, cioplyja 'klikatai lankstési, padai mediniai; su klikatais į bažnyčią éjo; klikatai lengvi kojai, šilti'. Leksemos garsažodinės kilmės, susijusios su lie.

ištiktukais *kliklakla*, *kliklekle* 'klidarai, klibatai', plg. dar *klikšiúoti* 'šlubčioti', *klekčiótí* 'klepséti, klepčioti'. Forma *klíkatany* gali būti kartais ir visa lietiviška, *klíkatni* – galunė slaviška.

klýmza/klýnda 'šlubis': jon klýmza taki; nu i vyšla za klýmzu; stary idziec' i kul'hajec' – klýnda taki 'jis toks šlubis; na ir ištakėjo už šlubio; senis eina šlubuodamas – šlubis toks'. Leksemos greičiausia sietinos su lie. *klimbis* 'kas eina klimbuodamas, šlubuodamas', *klimba* 'raiša, klimbuojanti karvę', *klimbúoti* 'šlubuoti'. Dél leksemų šakniniu m/n įmanomo fonetinio kaitaliojimosi plg. *klemšti/kleňsti* 'sunkiai eiti', *kreñta/kreñta* 'krinta', taip pat *klémka/klénka* 'durų rankena'. Skirtingos leksemų priesagos galėtų būti aiškinamos ir skirtingų morfologinių sistemų (lietuvių ar baltarusių) padariui.

kóūkšnuc' 'užkaušti, suduoti': jon kóūkšnuū jei pa pal'cam 'jis užkaušė jai per pirštus'. Leksema siejama su lie. veiksmažodžiu (*ap*)*káukšnoti* '(ap)kulti, (ap)mušti'.

koūš 'kaušas': kaūšom začerpni; koūš – hēta kruška z ručkai; koūš – pavareška draūnianaja, bal'saja loška dlia karoū miakinu i sviniam davar'; vialikaja jak koūš 'pasemk kaušu; kaušas – tai samtis su kotu; kaušas – medinis samtis, didelis šaukštasis, karvėms pelus, kiaulėms duoti; didelė kaip kaušas'.

krátacca 'kretenti, kratytis, judéti': krátajus' pavol'na, pavaračyvajus' 'kretu po truputį, pasiverčiu'. Leksema gali būti atsiradusi tiek iš lietuvių šaknies *kret-* (dél r kietinimo > *krat-*), tiek ir iš *krat-*. Tai dél šaknies balsių kaitos visai įmanoma (plg. *krēčia* : *krāto*). Taigi semantiškai ir darybiškai jai artimos lie. leksemos *kreténti* 'drebant, kretant pamažu eiti', *kretéti* 'sunkiai, drebant eiti', taip pat *kratùtis* 'kas kreta nuo senatvės'. Jos siejimas su lie. *krutéti* (ESBM 5 114–115) įmanomas sunkiai, nes tai jau kitas balsių šaknies laipsnis. Be to, jei veiksmažodžių *kretéti* ir *krutéti* semantika kartais gana panaši (plg. *kur ta senuté kreta; sukiužęs, jau pusgyvis, vos kreta ir reikia krutéti jau namo; nuo drugio žmogus kruta*), vis dėlto *kret-/krat-* daryba šiuo atveju žymiai artimesnė.

krétpol'ka 'pasiutpolkė': i ja jaščė tancėvala krétpol'ku 'ir aš dar šokau pasiutpolkę', plg. lie. *krètpolka* 't.p.'

kryvalúpy 'kreivalūpis': kryvalúpy jon uradziūsia 'jis kreivalūpis gimė'. Ne tik sudurtinės leksemos antrasis dėmuo (*lúpy*), bet greičiausiai ir visa ji lietuviškos kilmės, plg. lie. *kryváila* 'kas kreivas', *kryvaliuoti*, *kryvalúoti* 'kraipyties'.

krókly 'geggnes': trėba krókly pastavic' 'reikia gegnes iškelti'. Leksema atsirado iš lie. *kreklà*, *kréklas* 'gegnė' dél šaknies balsio -e- po -r- buvusioje lietuvių šnektoje išvirtimo į a.

krópki 'taškučiai': krópki belyja, a haloūka krasnaja – muchamory 'taškučiai balti, o galvutė raudona – musmiriai'. Leksema sietina su lie. *kruōpos* 'smulkus ko gabalas' ir slaviškos mažybinės priesagos -ki, plg. dar *kruopétas* 'kanapétas', *kruopalétas*, *kruopelétas* 'išbertas kruopelémis'.

krupénia 'kruopienė': jeli krupéniu i byli zdarovyja 'valgėm kruopienę

ir sveiki buvome', plg. lie. *kruopiēnē* 'kruopų sriuba, košė'. Visa leksema — grynas lituanizmas, jos šaknis — bendra baltams ir slavams.

krūšnia/chrūsnia 'krūsnis': u krūniach ptuški vialis'; chrūsniu nalažyli kamnej 'krūsnysse paukščiai perėjos; sukrovė krūsnj akmeny'. Leksemu šaltinis — lie. *krūsnis*. Formos *chrūsnia* pradinis *ch* atsirađęs dėl slavams tipiškos fonetikos, plg. atvirkštinj reiškinj: br. *cháta* 'troba' paribinėse su Lietuva baltarusių šnektose dėl lie. kalbos įtakos tariama *káta* ir kt.

kubélniki 'kraitvežiai': kubélniki prydane vazili 'kraitvežiai vežiojo kraitį'. Tai lie. *kubilnykai* tiesioginis atitikmuo.

kùbezdal' 'pumpotaukšlis': kùbezdal' dymic' 'pumpotaukšlis rüksta'. Žodis susijęs su lie. tarm. *kùbezdalis* 't.p.'

kúka 'medinis kūjis': dzeraūnymi kúkami na pole kamy razbivali 'medinėmis kukomis laukuose grumstus daužė'. Tai tos pat reikšmės lietuvių *kukà*, plg. dar *gúga*.

kúksa/kúksačka 'nutrauktos kojos, rankos dalis': kúksa astaūšys'; jon s kúksai: adarvana pal'cy; kúksačka takaja astalas' 'kuksa likusi; jis su kuksa: nutraukti pirštai; tik tokia kuksa likusi'. Tai tos pat reikšmės lietuvių *kuksà*. Antrosios formos priesaga slaviška.

kukúta 'paršiukas': meju mnoha kukútaū; kukuta maya, malenačkaja 'turėjau daug paršiukų; kükuti mano, mažytி', plg. lie. *kukùtis* 't.p.'

kul' 'kūlys': kúli trasli za viarchi; kúliam smoliac'; kul' byvajec' i pud, i poūpuda 'kúlius kréteme už varpų nutvérę; kúliais svilina; kūlys būna ir pūdo, ir puspūdžio'. Čia vartojama ir kita šios šaknies leksema *kuliavý* 'kūlinis, kūlio': *kuliavája saloma* 'kūlio šiaudai' < lie. *kūlys* ir slaviškos priesagos -avy.

kul'sá 'kulsis': z načy balic' kul'sá 'iš nakties kulšj skauda', plg. lie. *kul̄sis/kul̄šé*.

kumpiák 'kumpis': jichnyja kumpiákí adbili; kumpiák atležaū; kumpiák ležac', jany hëta znali; kumpiák slony 'jiems kulsis atmušé; kulšj nugulėjau; kumpiai padéti, jie tai žinojo; sūdytas kumpis', plg. lie. *kum̄pis*.

kúpra 'kupra, nugara': babulia s kúprai; jag dam pa kúprę 'bobulę su kupra; kai duosiu į kuprą (nugarą)', plg. lie. *kuprà*. *Kuprà* su slaviška priesaga -aty šnektai davé ir būdvardj *kupráty* 'kuprotas' (: *kupráty* čalavek '*kuprius*').

kurmél' 'pyplys, tokia žuvis': nalapaū kurmelioū; toūsty jak kurmél'; maly jak kurmél' 'prigaudžiau pypliy; storas kaip pyplys; mažas kaip pyplys'. Leksema sietina su veiksmažodžiu *kurm̄tis* 'raustis', *kùrmis*, plg. dar LKSp. L. 191.

kúrstacca 'jsidegti': čuc' kúrstajecca pečka 'vos jsidega krosnis', plg. lie. *kùrstytı* 'prižiūrēti, kad ugnis degtų, dëti į ugnj kuro'. Su priešdėliu *pra-*, kuris greičiausiai taip pat lietuviškas, turimas čia ir kitas šios šaknies lituanizmas *prakúrstac*' 'prakurti' (: *prakúrstala* baniu 'prakúria pirti'), plg. dar lie. *prakurai*.

kurniáū 'kurniau': kurniáū kurniáū, košačka 'kurniau kurniau, katyte'. Tai garsažodinės kilmės lituanizmas.

kurčuk 'tokia gyvulių liežuvio liga': kurčuk budzic' ad jačmenai miakiny, jazyk dziuravy, lečyc' – sala i soli i popialu, i naciarajuc' 'kurčiukas pasidaro nuo miežinių pely, liežuvis prakiūra, gydyti – lašinių, druskos ir pelenų, ir trinti', plg. lie. *kurčiūkas* 't.p.', dar žr. LLTP 58.

labiák 'lobelis, loma, dauba, pakalnė': labiák kalia rėčki, tam i travy mnoha 'lobelis, loma paupy, ten daug žolės'. Tai lie. *lóbas* 'dauba, pakalnė' ir sl. priesagos - *iak* vedinys.

lagiasý 'legésiai': lagiasý sabirali sviniams, i karovy jaduc' 'legésius rovė kiauléms, ir karvés juos éda', plg. lie. tarm. *lagēsiai* 'legésiai'.

lalóūniki 'lalauninkai': lalóūniki chadzili i spiavali na pervy dzen' Veli-kadnia 'lalauninkai vaikščiojo ir giedojo pirmąją Velykų dieną', plg. lie. tarm. *laláunykai* 't.p.'

lapanósy 'platnysis': lapanósy taki: unis nos paspliaskany 'toks platnysis, nosis žemyn išplėsta', plg. lie. *lapanōsis* 't.p.'. ESBM 5 231 tokia etimologija kiek abejoja dėl neapibrėžtos jo lingvistinės geografijos, tačiau užrašymas iš Vidžių, mūsy nuomone, visai pateisina jo lietuviškumą ir ling-vistinės geografijos požiūriu.

lepéza 'kerépla, kas nejudrus': sidzic' jak lepéza jakaja pryšoūšy na viača-rynu 'sédi kaip kokia lepéza atėjusi į vakarėlį', plg. lie. *lepéza* 't.p.' Minkštasis leksemos *l* prieš *e* (ir neišvirtimas *e* į *a* – tai būdinga rytų aukštaičiams) rodo jos onomatopéjinę kilmę, plg. leksemos šaltinių ištiktuką *lèpt* 'klast, klakt', *lépt*' (nevikriam éjimui žyméti'). O ištiktukų ir iš jų padarytų žodžių *l* prieš *e* rytų aukštaičių šnektose minkštasis.

liapšúk 'lepšiukas, toks grybas': liapšukí miahkija – tušyc', pažaryc' ukusna 'lepšukai minkšti – troškinti, kepti gardūs'.

liáūki 'liaukos, tokia kaklo liga': liáūki schvacili sviniu; liáūki – nekija huzy byvajuc' kalia horla; liáūki zadavili, kali na poliu pascili 'kiaulė susirgo liaukomis; liaukos – tai kažkokie guzai gerklėje; liaukos uždusino, kai lau-kuose ganė'.

liun 'liūnas': liuný na vadze kalyšucca jak idzeš; hdze liun, abaisci nada 'liūnas vandenye, kai eini juda (linksta); liūnų reikia aplink apeiti'.

lukšt'1. puriena, **2.** vandens lelijā: lukšt u rėčkie: žoūtym cvicic'; lükšty belyja i žoūtyja 'purienos paupy, geltonai žydi; baltos ir geltonos vandens lelijos', plg. lie. *lukštai* 't.p.'

lúpa 'lúpa': lúpu atstaviūšy nižniuju 'atkišes apatinę lúpą'. Vartoamas čia ir šios šaknies vedinys su slaviška priesaga *-aty* – *lupáty* 'su didelémis lúpomis' (: lupáty maliac, necharošy; taki lupáty, hubašliop 'didlúpis vaikas, negražus; toks atvėptalūpis').

maklák 'užpakalis, uodega': karova vykrucila maklák i chramajic' 'karvė išsinarino užpakalį ir šlubuoja'. Žodis, be abejo, giminiškas lie. tarm. *maklēkas* 'avino kulė' (Laukuva), dar plg. *mäkas* 'jaučio kulė'; 'tinklo uodega'; 'odinis maišelis tabakui'.

makliák 'išmirkęs kelmas upėje': makliák vyciahnuū z raki 'ištraukė iš upės išmirkusį pagali', plg. lie. *maklēkas* 'šlapias apipuvęs medis'.

meičuk 'meitėliukas'; meičuk – hēta vylažany parsiučok 'meitėliukas – tai išromytas paršas', plg. lie. *meičiūkas* 'nedidelis meitėlis, paršas'.

miųgirýkšč'/**miųgirýkščā** 'vingiarykštė': miųgirýkšč' rascec' u balóce; miųgirýkščā vysokaja bela-rudavata cvicic', jak prakvitnic', jak rabina, buket u viarchu 'vingiarykštė baloje auga; vingiarykštė aukšta, rausvai žydi, kai prazysta, kai šermukšnė, žiedas eina aukštyn'. Leksema kilusi iš lie. *vingiarýkštė*, *vingiarýkštis*, tik pastaryjų pradinis lūpinis *v* čia pakeistas kitu lūpiniu *m* (toks kaitaliojimas, apskritai imant, šnektose pasitaiko) greičiausiai dėl žodžio semantikos praradimo , dėl izoliacijos.

mírhnuč 'mirkseti, duoti ženklą mirktelejimu': jon mírhnic' mne hla-zam, jak što drėnaje 'jis man pamerks, jei kas blogai', plg. lie. *mirglinéti* 'markstytis', *mirglinti* 'eiti besimarkstant', *mirkčioti* 'duoti ženklą mirktelejimu'.

miartúl'/viartúl'/mirtúk 'menturis': miartulióm dobra raūgeniu razbivac'; viartul' – što bul'bu pamyc'; mirtuk – što bliny miašac' 'menturiu gerai raugienę išplakti; menturis – kur bulves plauna; menturis – kur blynus maišo'. Nors leksemų fonetika gerokai pakitusi, tačiau *miartúl'* yra kilusi iš tos pat reikšmės lie. *mentúris* turbūt dėl metatezės. Iš *mentúrio*, kaip svetimo ir šnektais jau nežinomo žodžio, čia išliko tik apytikris lietuviškas jo skambesys ir semantika. *Miartúl'* toliau kisdamas savo pradžios lūpinį *m* bus pakeitęs kitu lūpiniu *v* ir suformavęs naują variantą *viartúl'*. Greičiausia *miartúl'* bus padėjęs atsirasti ir formai *mirtúk*: *miartúl'* + *iuk* > *miartuliúk* > *mirtuliúk* > *mirtúk* (dėl - *ul-* haploglijos). Kita vertus, fonetiškai visai įmanoma *mirtúk* kilmė iš tos pat šaknies tarmiško *mintúkas* < *mentúkas* pagal *miartúl'* pavyzdį.

múmy 'utélės': múmy ū halave 'plaukuose utélės', plg. lie. *mūmas* 'utélė'.

muróc 'mauroti': krova pačala muróc' 'karvė ēmė mauroti', plg. lie., *murótí* 'mauroti'.

načóūka 'niekočia, gelta': lipavaja načóūka – jak poliš, miakina liacic' 'liepiné niekočia – kai vétai, lekia pelai'. Baltarusių šnektose *načóūka* kaip gyvas žodis daugiausia pasitaiko Lietuvos paribyje (SBG 3 197). Iš jų šnekta ją ir galėjo gauti. Nosovičius jos visai nepateikia (Nos.). Jų bendrinėje kalboje kaip palyginti retas jis nurodomas tik iš dviejų literatūros kūrinių (Tlum. Sl. 3 340). Jo kilmės etimologai neatskleidžia (ESBM 7 287). *Nočva* Dalis nurodo esant ir rusų kalboje (Dal' 3 557), tik čia jo ji pateikiama be iliustracijos ir mėginama kildinti iš *nosit'*. Fasmeris rusų *nočva* spėja galėjus kilti iš praslavų **n̥uktjy* ir sieja su graikų veiksmažodžiu *νίπτω* 'mazgoti' (numirėli) – Fasm. 3 86. Šis ir analogiški spėliojimai, palikę vis dėlto leksemos kilmės klausimą atvira, leidžia pasiūlyti ir kitą, paremtą žodžio semantika, galimybę, t.y. br. *načóūka* kildinti iš lie. *niekóčia*, *nakóčia* dėl priebalsių *k*-ir *č*- sukeitimo vietomis (metatezės): *nakóčia*, *niekóčia* > *načóka* > *načóūka*. Tuo būdu br. *načóūka* kaip ir lie. *niekóčia* galėtų būti sietina su lie. veiksmažodžiu *niekóti* 'vėtyti'. O juk pirminė šių pavadinimų reikšmė kaip tik glaudžiausiai susijusi su vėtymu, o ne su mazgojimu, plovimu. Tai neabe-

jotinai rodo *niekóčios* ir baltarusių paribinėse šnektose vartojamos *načóūka* reikšmė. Vėliau, traukiantis iš gyvenimo pirminiamjavu apdorojimo būdui, *načóūka* paskirtis kito priklausomai nuo jos pritaikymo kitiemis ūkio reikalams (drabužių mazgojimui, mėtos sūdymui, korių laikymui ir pan.). Iš čia ir iš kitų gretimų baltarusių šnektyų *načóūka*, toliau slavinama ir keisdama savo formą ir reikšmę, galėjo pasklisti ir kitose slavų teritorijose.

nastrýkac' 'prirauti, pripauti': nastrýkaju nėtraū 'prirausiu dilgelių'. Leksema sietina su lie. *pri-strýkioti* 'daug prigaminti' (pats lie. *strýkioti* laikomas germanizmu).

naštá/nóšta 'našta': naštú vialikuju pritaščyla; nóstta sena, salomy 'di-delę naštą parvilkau; našta šieno, šiaudų', plg. lie. *naštà*. Slavų įtaka antrajai formai stipresnė.

náūda 'javai': náūdu ū humny zlažyli 'javus į kluonus sukrovém', plg. lie. *naudà* 'javai'.

némni 'nemunės, tokie grybai, kelmučiai': némni kustami rastuc' 'nemunės būriaus auga', plg. lie. *nemùnës* 't.p.' Leksema slavėdama neteko savo trumpojo -u-, prilygusio slavų jerui (redukuotam balsiui u).

nerúum 'nerimas': nerúum biarēc'; u nerúmie jana 'nerimas ima; ji nerimauja', plg. lie. *neramùmas* 't.p.' Jo skiemuo -am- haplologijos būdu dėl lengvumo tarti iškrito. Formos šaltinių paliudija ir jos kirčiavimas.

nétry 'notrės': nétry indykam dobra 'notrės kalakutams gerai'. Leksemos šaltinis – lie. tarm. *nâtros* 'notrės'. Čia lie. senasis ilgasis tvirtagaliskā, netekęs savo priegaidės, pavirto taip pat užpakaliniu, bet jau susiaurėjusi, redukuotu slavišku e, plg. analogiškus atvejus, kai slavai dėl tos pačios priežasties lie. *gerai*, *vaikai* ir kt. taria *gerai*, *vaikai* ir pan.

niurčác' 'niurnėti': niurčyc' pad nosam što-ta 'niurna kažką po nosim'. Leksema garsažodinės kilmės, plg. ištiktuką *niùri*, *niùry* (paniurusio éjimui reikšti), dar plg. *niuróti* 'niurnėti'. Šnektoje išlikęs jos lietuviškas pamatas – šaknis *niur-*. Visa kita – slaviška.

pačupáila 'čiupa, kas čiupinėjasi': pačupáila takaja – čiopčajecca 'čiupa toks, čiupinėjasi'. Tai visai nepakitęs lie. *pačiupáila* 't.p.' Lituanizmas ir čia pateiktas veiksmažodis *čiòpčacca*, plg. lie. *čiòpa*, *čiopéle*, *čiòpis* 'čiupna', *čiòpteléti* 'čiupinėtis'.

pakré́msac' 'iškramtyti, iškandžioti; negražiai suarti (lyg iškandžioti)': razve hēta parana – pakré́msana pakré́msana 'argi tai suarta – iškandžiota iškandžiota', plg. lie. *kramsóti*, *kramséti* 'kramtyti', *kramsnóti*, *krámscioti*, *krámčioti* 'palengva kramtyti, krimsti'. Lietuvių kirčiuotas šaknies -am- slavėdamas redukavosi, išvirsdamas -əm-. Toks tarimas apibendrintas ir nekirčiuotai pozicijai.

pákuly 'pakulos': pákuly krapčeišyja byli i za kužal' 'pakulos stipresnės ir už linus', plg. lie. *päkulos*. Kartais leksema čia pavartojama ir su slavų mažybine priesaga - ki, tačiau mažybės nereiškia: mama byūšy nabiraūšy pákulki z lionam 'mama buvo apmetusi pakulas su linais'. Sutinkamas čia ir jų giminaitis *pákulnik* 'pakulinis audeklas'.

parlóvy/piarlóvy 'béralinis': parlóvy chlep piakli ū tuju vainu; piarlóvy

chleb neūkusny 'béralinę duoną kepėm per aną karą; béralinę duona negardī'. Leksema yra lie. *bėralas* (žr. *biáral*) ir slavų priesagos *-ovy* vedinys. Jos pradinis *-b-* slavėjant šnektais pakeistas lūpiniu *p-* dėl žodžio reikšmės išblukimo. Semantika neleidžia sieti su le. *perlowy* 'miežinis'.

parsiúk 'paršiukas': parsiúk niski na' nohi; parsiuká koliac' na paūnace i na viatašku 'paršo trumpos kojos; paršą pjauname jaune ir delčioje', plg. lie. *pařšas*. Mažybinę priesagą - *iuk* (bet nemažybinę reikšmę) leksema gavo slavėdama.

pavažyniác'/pavaziniác' 'pavažynéti': pavažyniái menia; pavaziniác' mahli nas 'pavažinék mane; galéjo mus pavažinéti', plg. lie. *pavažinéti*. Antroji leksemos lytis apslavėjusi daugiau (čia lie. -ž- jau skamba slaviškai -z-).

pelépia 'vieta po stogu': ū pelépie stanovicca pry daždžė 'palépēje pastoja nuo lietaus', plg. lie. tarm. *pelépē~pelépē* 'palépē, vieta po stogu iš lauko pusés'. Leksema gryna ietuviaška, tarmiška – išlaikiusi kietąjį *-l-* prieš *ə* ir kaip šnektoje jos priešdėlis *pa-* tariamas tarmiškai *pe-*.

piaršac' 'peršeti': piaršyc' nahā 'peršti koja', plg. lie. *perséti* 't.p.'

pímpy 'pempés': pímpy ūžo pryliaceli, kryčac' givi givi 'pempés jau parskrido, šaukia gyvi gyvi', plg. lie. tarm. *pímpēs* 'pempés'. Pasitaiko ir mažybinė forma jau su slaviška priesaga – *pímpački*, taip pat *pimpiáňki* 'pempiukės'.

pipiliók/pipiliúk 'vaiko lyties organai': jaho pipiliók baltajicca; schavai svoi pipiliúk 'jo pimpiliukas tabaluojas; paslep̄k savo pimpiliuką', plg. lie. *pipelis* 't.p.' Abi leksemos – ietuviaškos.

pirst 'pirst': ja jamu pa bakach, a jon pirst pirst 'aš jam per šonus, o jis – pirst pirst'.

plaskaní/plaskúoni 'pleiskanés': z plaskanióū palacycy, nastolniki samyja krasivyja, bliaščyc' jak šoūk; u plaskanióū nima zerkaū; plaskúoni – hdze cviciac' 'iš pleiskanių rankšluosčiai, staltiesės gražiausios, blizga kaip šilkas; pleiskanés neturi sėklų; pleiskanés kur žydi', plg. lie. tarm. *plaskané* 'pleiskané'.

póisavac' 'paisyti': póisajuc' vusy, vokat u jačmenia 'paiso ūsus, akuotus miežių', plg. lie. *paisýti*. Greta vartojama ir *póisavac'* giminaitė *vypóisac'* 'išpaisyti' jau su slavišku priešdėliu.

póšar 'pašaras': póšar u rėzginiach, hēta karmy dla kania 'pašaras rezginėse, tai édesys arkliui'. Turima čia ir *pašarný* 'pašarinis': viksa pašarnája 'pašariné viksва'.

prydúračak/prydúrak 'priestatas': prydúrak taki; muravaū prydúračak; prydurkaū jakich, kamorkaū narabiū 'išmūriji tokj pridurką; pridurky, kamary kokių pridirbo', plg. lie. *priduřkas* 'kas prie ko priduriama', *príedura* 'priestatas'. Pirmoji lytis, nors turi slavišką mažybinę priesagą, bet faktiškai mažybinės nereiškia. Tai, mūsų nuomone, tik pradinė žodžio slavėjimo pakopa.

prvakác' 'atvilkti, atitempti': ja jaje siuda prvakúju 'aš jačia atvilkšiu', plg. lie. *vokúoti* 'gabenti, tempti'.

pukačý 'švyliai': pukačý talsciny jak paliac 'švyliai piršto storumo', plg. lie. *pūké, pūkōnas* 'švylys'.

pukčác 'kilti, rūgti, pukšcioti': cesta pukčyc', pašlo chadzic'; jak zakisnic', pukčyc' piva; bliny užo pukčác' 'tešla rūgsta, pradéjo kilti; kai įrūgsta, alus pukšcioja; blynai jau kyla', plg. lie. *pukšcioti* 't.p.'.

pumpucií 'padaigos': kury vylinili, ūse ū pumpuciách 'vištos išsišère, visos padaigotos'. Leksemos šaltinis — lie. tarm. *pumpučiai*~*pampučiai* 'išpampimai, paputimai, spuogai, skauduliai'.

pumpurýna 'purienos': pumpurýna žoūta cvicic', usiudy jaje chvatajec', dzie mokra 'purienos geltonai žydi, visur jų pilna, kur šlapia', plg. lie. tarm. *pumpurýnas* 't.p.'.

púnia 'pastoginė': púnia kala humna sena zlažyc' dastaūlena; u púni sena skladyvajec' 'púnia šalia kluono šienui krauti pristatyta; púnioje šieną krauna', plg. lie. *pūnià* 't.p.'.

pútal'/putaliáñka/puteliáñka 'apytirštis avižinių milty valgis': mama pútal' varyc'; putaliáñka z aūsa na kvasnym malake raščynena; puteliáñki najeūsia 'mama putelj verda; avižinis putelis, užmaišytas į rūgusį pieną; prisivalgiau putelio', plg. lie. *pùtelis* 't.p.'. Dvieju paskutinių formų priesaga slaviška.

pútra 'sriuba': pútra — kartoška, krupa i tady kisla što-nibudz' ulažyc' 'putra — bulvių, kruopy ir paskui ko nors rūgštaus įdėti', plg. lie. *putrà* 'tiršta pieniška sriuba'.

puzlák 'pūslė': puzlakí dziarucca ad grabli 'pūslės trinasi nuo gréblio', plg. lie. *pūžlýs* 'maža minkšta kopūsto galva', *pùžas* 'pašiauštų plaukų kuodas', *pūžinti* 'storai rengti', taip pat *pūsliókas* 'storulis'.

ramát 'reumatizmas': u ramáce liažyc' 'guli reumatizmo suriestas', plg. lie. tarm. *ramātas* 't.p.'.

ragóža 'ragožius, stulpas su šakomis puodynėms džiauti': na ragóžy bačanki vešali 'ant ragožių statinaites kabinédavom', plg. lie. *ragožius* 't.p.'.

razgrabiazdácca 'užsirioglinti': razgrabiazdálasia jana na dachu 'užsiriogline ji ant stogo', plg. lie. *grebezdótis* 'rioglintis'.

raskiarščycca 'išsiskesti': raskiaréčyūšsia sidzic' 'išsiskétęs sēdi', plg. lie. *skerýcia* 'kas išsikétojės'.

raūgénia 'raugienė': raūgénia z žytnej muki smačnaja 'ruginių milty raugienė gardi', plg. lie. *raugiēné* 't.p.'. Šis lituanizmas čia vartojamas ir su slaviška mažybine priesaga -ka- — *raugéñka* (: raugéñki najelasia 'prisivalgiau raugienės'), kuri tačiau, kaip matyti, vediniui mažybės neteikia.

rézgini 'rezginės': rézgini — dzve duški, jany razložacca 'rezginės — du lankai, jie išsiskečia', plg. lie. *rēzginés*.

rupéc 'rūpeti': rúpic' mne, jak mama 'man rūpi, kaip mama', plg. lie. *rūpēti*.

ruplívy/rúpny 'rūpeštingas': ruplívy čalavek jon; jana rúpnaja 'rūpeštingas jis žmogus; ji rūpni', plg. lie. *rūplùs, rūpnùs* 't.p.'.

samaníca 'samanyné': jon pašoū ū samanicu 'jis nuéjo į samayne', plg. lie. *samanýcia* 'samanyne'.

scímbir 'stagaras': adzin scímbir astaūsia, a cvet adarvali 'liko vienas stagaras, o žiedą nulaužė', plg. lie. *stimbiras* 't.p.'. Vartojama čia ir mažybinė šio lituanizmo forma su slaviška priesaga *-iok* — *scimbiriók* (: scimbiriok tonenki 'stagarėlis plonas').

scírta 'stirta': scírta sena, salomy 'stirta šieno, šiaudų', plg. lie. *stirta*.

séit/séita 'saitas, sietas': karova pry svajom séice i jes'c' z kastaū; na séitach use karovy stajali; na séice karova ne davicca; tpru da séity 'karvė prie sieto éda iš édžios; su sietais visos karvės būdavo; su sietu karvė nesi-smaugia; tpru sieto', plg. lie. *seitas* 't.p.'. Šis lituanizmas čia dar pažįstamas ir 'amuleto, apsaugojančio nuo kerų', reikšme: ū aptekach pakupali rėpačku belien'kuju i zaviazali kak puhavičku i pamis rahoū karove, i hēta séitam na-zivali 'vaistinėje pirkdavo baltų tablečių ir įrišdavo vieną karvės tarpuragęj, ir tas vadinosi seitas', plg. taip pat šios reikšmės lie. *seitas*.

skíba 'riekė, griežinys': skíba chleba 'riekė duonos', plg. lie. *skibà* 't.p.'.

skviarstúli 'skerstuvės': skviarstúli niasli, ciaper moda vyšla 'nešė skers-tuvių, dabar mados nér', plg. lie. *skerstùvës*. Šio baltarusių skolinio nedësninių fonetiniai pakitimai atsirado greičiausiai dėl žodžio reikšmės išblukimo.

slásty 'slastai': u slásty i šaškoū loviac'; u slástach myša sidzic' 'slastais ir šeškus gaudio; slastuose pelé', plg. lie. *slästai*.

slis'c' 'slyst': pras kanaūku slis'c', i maja ruka baltajecca 'per griovj slyst, ir mano ranka nulūžo (kabaliuoja)', plg. lie. *slýst*.

smágly 'greitas': smágly, charošy, udaly kon' 'greitas, geras, nusisekęs arklys', plg. lie. *smagùs* 't.p.'. Vartojamas čia ir šios šaknies prieveiksmis **smágla** 'greit': smágla pulia idzec'; smágla parasiata rastuc'; sama smagléi vutka rascec' 'greit kulkia lekia; paršiukai greit auga; visų greičiausiai antys auga', plg. lie. *smagiai*, dar žr. LKK 30 122.

smilgá 'smilga': adna smilgá rascec' 'vienos smilgos auga', plg. lie. *smilga*.

snárgli 'snarglys': z nasa paciok snárgli 'iš nosies bėga *snarglys*', gali būti ir '*snargliai*' (jei sloga). Turima čia ir šio giminaitė *snárglia* 'snarglius' (: ach ty snárglia 'o tu snargliau'), plg. lie. *snařglius*, taip pat veiksmažodis *apsnargliácca* 'apsnarglēti' (jon apsnargliáūsia i chodzic' 'jis vaikšto apsisnargliavęs').

stabarkí/stabaróčki 'augalų stiebeliai, stabaréliai': stabarkí kvitnuc' 'stabaréliai žydi': rudzen'kaje siamiano na stabaróčku 'ruda sékla ant stabarélio', plg. lie. *stābaras* t.p.'. Leksemų mažybinės priesagos slaviškos.

stý̄ka 'stinta': u stý̄ki nijakai kostački nima 'stinta be kaulų', plg. lie. tarm. *stinka* 'stinta'.

stóci 'stačias': stóci kaūnerok frēnča 'švarko apykaklė stačia', plg. lie. *stāčias*. Šalia turimas ir giminaitis būdvardis *stóčnki* 'stačias' (: frēnč sa stóčnkim kaūnerom 'švarkas stačia apykakle'), kurio slaviška mažybinė priesaga *-nki* mažybės nereiškia. Kiti jų giminaičiai — prieveiksmiai: *stačkóm* 'stačiomis' (: stačkóm ja kušaju 'aš stačiomis valgau'), *stóc'*, *stócia* 'stačiomis' (: stóc' halavoi paliaceū 'nukrito stačia galva; stócia pilavali 'pjovėme

stati').

stávy 'stovai, staklēs': stávy stajali ū chace i tkali na nich 'staklēs buvo troboje ir jomis audē', plg. lie. *stōvai* 't.p.'. Lietuvių *stōvai* siejami su veiksmažodžiu *stovéti* (Būga RR 2 387, 389, 592), plg. dar kitus gausius šios šeimos vedinius: *stōvas* 'prietaisas kam įstatyti', 'pastovas', *stovēliai* 'medinis prietaisas siūlams vytí', *stovēlis* 'ratelio krēslas' ir kt. Baltarusių šnektos ir jų literatūrinė kalba turi savo žodį *krósny*, o *stávy* bevartojamas vien paribinėse su Lietuva šnektose (SBG 4 561) ir kaip sritinis nurodomas iš Kupalos raštų (Tlum. Sl. 5 296). Tuo būdu *stávy* lingvageografija, taip pat jo fonetika, akcentuacija, daryba rodytų, kad tai greičiausiai lituanizmas.

stolp 'stulpas': stulpý na razvilkú 'stulpai kryžkelėje'. Tai aiškus lituanizmas (plg. lie. *stulpas*), perėmęs iš lietuvių sveiką *-l-* vietoj laukiamo įprastinio jų *ū-* ir šaknies *-p-* vietoj slavų *-b-*.

suktýnia 'suktinis, toks šokis': suktýniu i ja tancavala 'suktinių ir aš šokau', plg. lie. *suktiniš*.

svir 'svirtis': svir kala studni 'svritis prie šulinio', plg. lie. *svirė* 'kartis, dalba', *svirksnis*, *svirkstis* 'svritis'.

sviran/svíren 'svirnas': u svíran žyta skladali; svíren novy pastavili 'i svirnā krovém rugius; naujā svirnā pasistatém'.

šakalé i 'šakaliai': šakalióū narabiū i natapiū 'šakalių pasidariau ir užkūriau', plg. lie. *šakalys*. Vartojoama čia ir veiksmažodis *našakaliac'* 'pridaryti šakalių' (: našakaliáū šakalióū 'pridariau šakalių').

šaršný 'širšinai': šaršný rudyja, bal'syja, jak žarnic', ciarpec' ne možna 'širšinai rudi, dideli, kai kirs, kentéti negalima'. Šaršný kilo iš lie. *širšinai* baltarusių dirvoje šiuo keliu: *širšinai* > *šeršenai* > *šeršný* > *šaršný*.

šašok 'šeškas': šašok dliny, tonki, krasivy, haloūka nebal'saja 'šeškas ilgas, plonas, gražus, galvutė nedidelė', plg. lie. *šeškas*. Greta vartojoama ir *šaščýcha* 'šeškienė' (jau su slaviška priesaga), kiti šios šaknies vediniai: vyviaala šaščýcha svajich šaščianiát 'šeškienė išperėjo šeškiukų'.

šlúhka 'šlaunis': kumpiak i šlúhka zovic' 'kumpi ir šlaunimi vadina', plg. lie. *šlaunis*. Dėl lie. *au* > br. *u* žr. Baltistica 1989 77-78.

šúly 'šulai': šúly staviač' u humne, u saraju 'šulus stato svirnui, daržinei', plg. lie. *šúlas*.

škliut/skliut 'skliutas': škliut taki šyrki, jaho i skliutóm nazyvajec' 'skliutas platus, skliutu ir vadina', plg. lie. *skliutas*, *škliutas*. Žodžio pradžios *s-* kaitaliojimasis su *š-* yra nedėsningas ir pačios lietuvių kalbos reiškinys.

šléhga 'stakta': šléhgi dzve akno apsažyvajuc' 'dvi staktos langą laiko', plg. lie. germanizmą *šléngé* 'stakta' (< vok. *Schlenge*), patekusią į Vidžių šnektą iš mūsy šnekty.

šurpáty 'gruoblétas': rapuhi šurpátyja, nepavarotlivyja sidziac' 'rupūžės gruoblétos, nerangios tupi', plg. lie. *šiùrpa* 'kas pasisiaušės, susivéle'.

šuščec 'šušeti, šiušeti': šuščyc' sciana ad makratty 'šiuša siena nuo drégmės', plg. lie. *šiušeti* 'judeti'.

švárka 'puspaltis': švárka tkanaja svajei raboty 'švarkas austinis, namų darbo', plg. lie. *švarkà* 't.p.'.

tópel' 'topolis': tópel' — duhi chilic' u pavosku 'topolis lankams vežimui lenkti', plg. lie. tarm. *tópelis* 't.p.'.

trýbradz' 'tribradis': trýbradz' — bradzic' dlia trajich 'tribradis trims žuvauti', plg. lie. *tríbradis* 't.p.'.

trylápnik 'puplaiškis': trylápnik — listy kruhlenkija, horki 'puplaiškio lapai apvalūs, kartus', plg. lie. *trilāpis* 't.p.'.

várža 'varža': u váržu žyvuju rybu zahaniajec'; varža sa setki zvita 'gyvą žuvį į varžą suleisdavo; varža iš tinklo nupinta', plg. lie. *várža*.

viápla 'vépla': viápla idzec' 'vépla eina'. Leksemos šaltinis — lie. tarm. *vépla* 'vépla'.

viarpiáta 'sūkurys': ješki parsiuk: viarpiáta na spine 'édrus paršas: verpetas ant nugaros', plg. lie. *verpetà* 't.p.'.

vijún 'vijūnas, tokia žuvis': vijún, piškun — jak chočaš; soli jak nasypac', vijún pišcyc'; vijuná mala 'ar vijūnas, ar pyplys — kaip nori; kai druskos užbarstai, vijūnas cypia; vijūnų mažai', plg. lie. *vijūnas*.

viksvá/viksá 'viksva': maloden'kuju víksvu jaduc' karovy, jak nima lepšaha; viksá pašarnaja 'jaunas viksvas karvés éda, jei néra ko geriau; pašariné viksva', plg. lie. *viksvà*. Antroji leksemos forma dėl reikšmés išblukimo ir dėl lengvumo tarti slavédama neteko priesaginio *-v-*.

ziáūny 'žiaunos': vialikija ziáuny dzikich svinei 'šerny žiaunos didelés', plg. lie. *žiáunos* 't.p.'.

zarapéūšy 'prižélės (geltonumy)': kab zarapéūšy ūšy ū karovy, žyrnaje malako 'jei prižélusios karvés ausys, riebus pienas', plg. Júodelén y lietuviu šnekto (gretima Ąpsos apylinké) *ažrāpéjī aūses~ažropéjē aūses* 'prižélusios geltonumy ausys', dar plg. lie. *rópés* (posakyje *aūsys juodžiáusios – galíropes séti*).

zgóisac' 'keliauti, patraukti': davai zgóisaem u les 'keliaujam, patraukim į mišką', plg. lie. *gaisúoti* 'vikriai nueiti, nušvytruoti'.

žagarý/žagiárý/žagárčyki/žegáry/žygáry 'žagarai': žagarý jalovyja ili sasnovyja; nada žagiáróu pryciahnuc'; žagárčyki dobra hariac'; žegáry krépka sukavatyja; žygárami tapilasia pečka 'egliniai ar pušiniai žagarai; reikia privilkti žagarų; žagarai gerai dega; žagarai labai šakoti; žagarais kūrenome krosnij'. Leksemu šaltinis — lie. *žagarai*. Pirmosios dvi pavadinimo lytys vartojamos senesniu šnekto atstovu. Jos išlaikiusios dar ir lietuvišką kirčiavimą. Paskutinės dvi žodžio lytys vartojamos daugiau šnekto jaunesniu žmonių. Jiems leksemos jau daug retesnės, dažniausiai tik iš nuogirdų žinomas, todėl turbūt jos ir iškraipytos dėl žodžio reikšmés nežinojimo. Trečioji leksema jau turi slavišką mažybinę priesagą.

žégini 'žaginiai': u žégini skladyvajem sena; žégini — sukaū try sastaviac' i ložac' kleviar 'šieną dedam į žaginius; žaginiai — trys sustatytos šakos, ir deda dobilus', plg. lie. *žaiginiai, žaginiai* 't.p.'.

žérgac' 'žergti': žérgai praz plot 'žerk per tvorą', plg. lie. *žeřgti* 't.p.'. Vartojamas čia ir priešdėlinis šios šaknies vedinys *apžérgac'* 'apžergti' (: abžérgala pamiš noh, aplupila i dobra 'apžergė tarpojyje, apkūlė ir gerai').

žšlkis 'daigai, atžalos': bul'ba ū žšlkách byla, jak sadzili, no menša mnoha za našaju 'kai sodino, bulvés buvo jau su daigais, bet daug mažesnés už mūsų (dabar)', plg. lie. želkai 'daigai, išleisti ne žemėje', taip pat želkti 'želti'.

žylvíca 'žilvitis': žylvíca cvicic' raňa viasnoi, listy blistiaščyja, pradaūhavatyja 'žilvitis žydi anksti pavasarį, lapai blizga, pailgi', plg. lie. žilvitis.

žlúkta 'žlugtas; pamerkti drabužiai': poūny cębar žlukta nalažyla 'pilnā kubiliuką skalbinę užmerkiau', plg. lie. žlūgtas 't.p.'. Vartojami čia ir kiti šios šaknies vediniai (dažniausiai su *na-* ir *vy-* priešdėliais): *nažlúkcic*, 'užmerkti' (:nažlúkcila ū načoūke kašiliu 'jmerkiau į niekočią marškinus'), *vyžlúkcic* 'išskalbtí' (: vyžlúkcila ūsiu bializnu 'išskalbiau visus baltinius'), *vyžlúkcicca* 'peršlapti' (: vyžlúkcilisia na daždžę 'peršlapome per lietu').

žvir 'žvyras': žvir taki, bul'ba nie ūradzila 'toks žvyras, bulvés prastos'; plg. lie. žvýras.

Vidžių baltarusių šnektoje užrašytieji ir čia pateikiamieji lietuviškos kilmės žodžiai – tai tik nedidelė joje vartojamų lituanizmų dalis, spēta per savaitę su viršum mūsų užrašyti iš senųjų vietinių baltarusių lūpų. Aiškus daiktas: jų šnektoje yra daug daugiau – juk tiriamoji šnekta gyvybingas, judrus organizmas, jos sistema darni, leksikos turtai gausūs, tačiau ne visa tai iš karto informantų minima, vos susitikus pasakojama, prisimenama, tyrejui staiga ir greit neparodoma, neatskleidžiama. Dėl to yra pamato, be kita ko, tikėtis, kad ateities tyrimai papildys iki šiol dar neužfiksotus jos lituanizmus. Tačiau ir šis lituanizmų pluoštas jau teikia nemažai medžiagos, išryškinančios šnekto kalbinės sistemos kai kuriuos bruožus, jos raidos kryptį.

Šalia šnekto lituanizmų, savo forma ir reikšme tapačių ar artimų anksčiau mūsų tyrinėjimuose skelbty kity paribinių su Lietuva baltarusių šnektose var-tojamųjų (plg. LKBil. 123–131; LKK 30 113–133; LKSp.L. 182–204; LLTP 47–64; LT 163–195), čia yra ir visai naujai išgirstų ir pirmą kartą baltarusių šnektose apskritai užrašytųjų. Iš jų minėtiniai: *aciúža*, *čiópčacca*, *drabéc*, *givélka*, *gógyis*, *kárklisy*, *(s)kirléc*, *krátpol'ka*, *krópkai*, *kubálñiki*, *labiák*, *lepéza*, *nastrýkac*, *nátry*, *pelépia*, *pipiliúk*, *pútal'*, *zarapéūšy*, *žélkai*, ištiktukai *brint*, *capt*, *pirst*, *slis'c* ir kt. Jie, faktiškai būdami senesni už pačią tos teritorijos baltarusių šnekta, visų pirma papildo lituanizmų skaičių baltarusių šnektose apskritai, daugiausia, mūsų nuomone, prisideda prie substratinių reiškiniių aiškinimo, substrato elementų formavimosi ir įsigalėjimo jose problemos sprendimo. Tarp naujai užrašytų lituanizmų yra ir lietuvių terminai – skoliniai iš slavų ir germanų, vartojami priderinta prie lietuvių kalbos sistemas forma, pvz., *áliary*, *stulpy*, *déki*, *kásty*, *šléñgi* ir kt. Jie iš dalies rodo, kaip kūrėsi ir kaip per lietuvių kalbą pildėsi tiriamosios šnekto terminija.

Paskolintų leksemų fonetika ir morfologija neretai rodo, kad jos susiformavo visai pagal gretimų šnekų fonetiką ir morfologiją. Jose išlaikytas: a) lie. senojo ilgojo ā, ē (bk. o, ē) tarimas: *gášty*, *nátry*, *zarapéūšy*, *viápla*; b) dvigarsių *an*, *em* virtimas *un*, *im*: *brunkái*, *bundáčka*, *kimsý*, *pímpa*; c) afrikata *c* (bk. č) prieš supriekintus užpakalinius balsius: *aciúža*; d) *e* virtimas į *a* po *l* (jei žodis negarsažodinės kilmės: *lagiasý*, bet *lepéza*); e) priešdėlis

ata-: *atádur* ir kt. Vadinasi, jų kilmės šaltinis abejonių nekelia.

Mūsų pateiktoji medžiaga rodo, ką lituanizmai gavo, patekę į baltarusių šnektą, kaip joje kito. Semantinių kalkių susiformavimas turbūt bus pirmasis postūmis, lėmęs lietuvių kalbos semantikos irimo pradžią ir slaviškos semantikos priešdėlinių vedinijų (pirmiausia) įsigalėjimą. Taip vietoj lietuvių priešdėlių *ap-*, *pri-* (*apgrēbestúoti*, *pristrýkoti*) atsirado slavų priešdėlis *na-* (*nagrēbestác'*, *nastrýkac'*), vietoj lietuvių *iš(si)-* (*išžlugti*, *iškrámsoti*, *išsikétoti*) — priešdėliai *pa-*, *ras-*, *vy-* (*pakrámsac'*, *raskiráčyc'*, *vyžlúkcic'*) ir kt. Lietuvių semantikos funkcijų susilpnėjimą lémė ir perėjimas prie slavų priesaginės darybos. Šis procesas ypač vertas dėmesio. Mažybinės priesagos čia dėliojamos dažniausiai prie viso lietuviško žodžio, jau nesuvokiant sudedamųjų dalių reikšmės. Sakysim, *buožélē*, *brazgùliai* — mažybiniai žodžiai, tačiau slavėdami jie gauna dar po vieną mažybinę priesagą (*bažél-ka*, *brazgùl-ki*). Vadinasi, lietuviškų priesagų reikšmė čia jau neutralizuota.

Vienas iš svarbiausių lituanizmy slavėjimo šnektijoje padarinių yra priegaidžių nykimas, sukeliantis, mūsų nuomone, ilgujų kirčiuotų skiemenu redukciją ar ją skatinantis, plg. *akóta*, *bažélka*, *harudý*, *kóūksnuc'*, *nátry*, *póisavac'* ir kt. Ilgujų kirčiuotų skiemenu redukcija turima ir kai kurių dzūkų šnektose, tačiau ir ten, apskritai imant, priegaidės niveliuotos (plg. Zinkevičius LD 33–34; Kazlauskas 5).

Šnekto lituanizmai atskleidžia ir lietuvių bei baltarusių kalbų fonetinius ir fonologinius santykius, iki šiol dar nekonstatuotas ir neįvardytus. Jie, be kita ko, rodo, kad ryškiausias lituanizmy fonetinės ir fonologinės sistemos priartėjimas prie baltarusių šnektų — tai ilgujų ir trumpujų lietuvių balsių fonologinės reikšmės netekimas, visiška neutralizacija. Dėl to tokie balsiai, galédami lengvai kaitaliotis vietomis be reikšmės skirtumo pakeičia vienas kitą, ir neretai skirtingos reikšmės žodžiai savo skambėjimu prisiderina tarpusavyje, skamba kaip vienos kilmės. Dėl tos priežasties, sakysim, turimas šnektijoje *gr̄ebezdáć'*, reiškiantis 'grebéstuoти' yra susiformavęs iš *grebezdótí* 'belstis, rioglintis', o *zagrabiastác'* 'rioglintis, belstis' — *grebéstúoti* 'kalti grebéstais'. Šis reiškinys prisideda prie lietuvių ir baltarusių kalbų fonetinių ir fonologinių sistemų lyginimo.

Dėl lietuvių semantikos funkcijų susilpnėjimo lituanizmai Vidžių baltarusių šnektijoje neretai sporadiškai neatpažįstamai pakite, panašiai kaip ir daugelis neįprasty skolinių mūsų tarmėse, plg. *miartúl'/viartúl'* 'menturis', *mīgirýkšč'* 'vingiarykštė', *piarlóvy* 'béralinis' ir kt. bei *kaklètas* 'kotletas', *maciklétas* 'motociklas', *talerkà* 'lékštė' ir kt.

Vidžių šnekto pateikiamųjų lituanizmy visuma rodo, kad jų formos čia dar kinta, dar neigijusios pastovaus pavidalo. Vadinasi, šios baltarusių šnekto formavimasis dar tebevyksta.

Straipsnio medžiaga svarbi abiejų kalbų dialektologijai, fonetikai, fonologijai, morfologijai, baltų-slavų kalbų kontaktams, substrato problemai.

SUTRUMPINIMAI

Baltistica 1979 — Grinavackienė E. J., Mackevič Ju. F. Nekoto-

- ryje neobyčnyje mikrosistemy v dialektnoi strukture belorusskogo govora okrestnosti Olsa. — *Baltistica* 15 (1), 52—65.
- Baltistica** 1989 — Grinaviekiene E., Mackevič Ju. Lie. (i)au vokalizmo atliepai baltarusių lituanizmuose. — *Baltistica* 3(1) Priedas, 70—80.
- Būga RR** — Būga K. *Rinktiniai raštai* 1—2, Vilnius: Valstybinė politinės ir mokslinės literatūros leidykla, 1958, 1959.
- Dal'** — Dal' V. *Tolkovyj slovar' živago velikaruskago jazyka* 3, S.Peterburg-Moskva: Izdanie knigoprodavca — tipografa M.O. Wolfa, 1882.
- ESBM** — *Etimalogičnyj sloūnik belaruskai movy* 1—7, Minsk: Navuka i technika, 1978—1991.
- Fasm.** — Fasm. M. *Etimologičeskij slovar' russkogo jazyka* 3, Moskva: Progress, 1971.
- Kazlauskas** — Kazlauskas J. *Lietuvių kalbos istorinė gramatika*, Vilnius: Mintis, 1968.
- Laučiūtė** — Laučiūtė Ju. A. *Slovar' baltizmov v slavianskikh jazykach*, Leningrad: Nauka, 1982.
- LKBil.** — Grinaviekiene E., Mackevič J. Kai kurios baltarusių lituanizmy fonetikos ypatybės. — *Lietuvių kalbotyros klausimai* 27, *Lietuvių kalba ir bilingvumas*, 1988, 123—131.
- LKK 30** — Grinaviekiene E. Kamojū apylinkių (Baltarusijos Pāstovių raj.) baltarusių šnekto lituanizmai. — *Lietuvių kalbotyros klausimai* 30, *Periferinės lietuvių kalbos tarmės*, 1993, 113—132.
- LKK 32** — Grinaviekiene E. Vidžių apylinkių lietuviškos kilmės vietovardžiai. — *Lietuvių kalbotyros klausimai* 32, Balty onomastikos tyrinėjimai, 1993, 21—33.
- LKSp.L.** — Grinaviekiene E. Lietuviškos kilmės leksika Lietuvos paribio baltarusių šnektose. — *Lietuvių kalbotyros klausimai* 22, *Lietuvių kalbos specialioji leksika*, 1983, 182—204.
- LKŽ** — *Lietuvių kalbos žodynai*, Vilnius: 3—6 Politinės ir mokslinės literatūros leidykla, 7—9 Mintis, 10—15 Mokslas, 1956—1991; II leid. 1—2 Mintis, 1968—1969.
- LLTP** — Grinaviekiene E. Buivydžių apylinkių (Viinės raj.) lenky šnekto lituanizmai. — *Lietuvių kalbotyros klausimai* 29, *Lietuvių leksikos ir terminologijos problemos*, 1991, 47—64.
- LT** — Grinaviekiene E., Mackevič Ju. F., Romanovič J. M., Čeberuk J. I. Bytovaja leksika litovskogo proischoždenija v zapadnoj Belorussiji. — *Lietuvių kalbotyros klausimai* 16, *Lietuvių terminologija*, 1975, 163—195.
- Nepokupnyj** — Nepokupnyj A. P. *Balto-severoslavianskije jazykovyye sviazi*, Kijev: Navukova dumka, 1976.
- Nos.** — Nosovič I. I. *Sloūnik belaruskaj movy*. Minsk: Belaruskaja saveckaja encykpedija imia Petrusia Broūki, 1983.
- SBG** — *Sloūnik belaruskikh gavorak paūnočna-zachodnij Belarusi i jaje pagranična* 1—5, Minsk: Navuka i technika, 1979—1986.
- Tlum.Sl.** — Tlumačal'nyj sloūnik belaruskaj movy 1, 3, 5, Minsk: Belaruskaja saveckaja encykpedija imia Petrusia Broūki, 1977, 1979, 1983.
- Vitkauskas** — Vitkauskas V. Ekskluzyviniai žodžių variantai su balsiais a ir u. — *Lietuvių kalbotyros klausimai* 29, *Lietuvių leksikos ir terminologijos problemos*, 1991, 204—207.
- Zinkevičius LD** — Zinkevičius Z. *Lietuvių dialektologija*, Vilnius: Mintis, 1966.
- Zinkevičius Ryt. Liet.** — Zinkevičius Z. *Rytų Lietuva praeityje ir dabar*, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla, 1993.

WORDS OF LITHUANIAN ORIGIN IN THE VIDŽIAI DISTRICT BYELORUSSIAN DIALECT

Summary

Over 230 words of Lithuanian origin used in the Vidžiai district (Breslauja region, Byelorussia) Byelorussian dialect are analysed in this article. They provide new linguistic data which reveal the peculiarity of this Byelorussian dialect and the variety of its expressive means. Quite a big part of lexemes under analysis have never been registered in this dialect before. They add to the number of words of Lithuanian origin in Byelorussian dialects in general and contribute to solving the problem of formation of substratum phenomena and their getting established in the language. There are terms among the words of Lithuanian origin which have found their way into the language through Lithuanian dialects. They show the way terminology is created and built up.

The words of Lithuanian origin have in many cases retained their Lithuanian, dialectal phonetics and morphology, similar to those of the neighbouring Lithuanian dialects (*:biáral*<*bėralas*~*bėralas* 'unwinnowed grain', *brunktí*<*brunktý*<*brunktaĩ*~*branktaĩ* 'wooden buttons', *aciúža*<*aciúža*<*atšruža* 'shudder', *lagiesy*<*lagešiai*~*legėsiai* 'yellow thistles', *atáduram*<*atádūrām*~*atódūrom* 'stand apart').

Facts on which the article is based show how assimilating, the local Lithuanian dialect turned into the substratum, how first of all its semantic system disintegrated and Slavic semantic calques came into usage, and how Lithuanian prefixed verbs were soon replaced by Slavic prefixes. The weakening of the semantic functions of the words of Lithuanian origin predetermined the transition to the Slavic suffixal word building and the neutralization of the meaning of separate parts of the Lithuanian word.

The main consequences of Lithuanian words acquiring more and more Slavic features are the disappearing of accent, which in our opinion, causes or stimulates reduction of long syllables, and the loss, complete neutralization of the phonological meaning of the Lithuanian long and short vowels. These peculiarities of words of Lithuanian origin are of importance in comparing the phonetic and phonological systems of the Lithuanian and Byelorussian languages.

Words of Lithuanian origin in the Vidžiai dialect manifest that they have not yet acquired their constant forms and are still in the process of changing, which means that the formation of the dialect is not yet over either. The linguistic facts presented in the article are important for dialectology, phonetics, phonology and morphology of both languages as well as for research into the contacts of Baltic and Slavic languages and the substratum problem.